

MİSÂK-I MİLLÎ VE MİSÂK-I MİLLÎ HARİTASI

Misâk-ı Millî

Türk Devleti'nin sınırları Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı günlerde, Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı olarak başlayan ve daha sonra Samsun'a geçmesiyle bütün Millî Mücadele hareketi boyunca devam eden basiretli, azimli ve hesaplı çalışmalarıyla tespit olunmuştur.¹ Bu stratejiyle Amasya, Erzurum ve Sivas'ta toplumsal taban oluşturulmuş ve vatani kurtuluşa erdirecek planların temeli atılmıştır. Hedefe yönelik planların en önemlisi Millî Mücadele'nin nihai amacı olan Misâk-ı Millî Beyannâmesi'nin kabul edilmesi ve dünyaya duyurulmasıdır. Misâk-ı Millî'nin temelini teşkil eden Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin sonuç bildirgelerinde sınırlar ve egemenliğin korunmasına dair hususlar bir barış projesi olarak şöyle düzenlenmiştir:

*“İtilâf Devletleri tarafından Mondros Mütarekesi'nin imza olunduğu 30 Ekim 1918 tarihindeki hududumuz dâhilinde kalıp büyük çoğunluğu İslâm unsurlarıyla yerleşik bulunan ve kültürel ve medeni üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan vahdet-i mülkiyemizin taksimi nazariyesinden tamamen feragatle bu topraklar üzerindeki hukuk-ı tarihiye, ırkiye, diniye ve coğrafiyemize riayet edilmesine ve buna aykırı teşebbüslerin iptaline ve bu suretle hak ve adalete dayanan bir karar ittihaz olunmasına intizar ederiz”.*²

28 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında kabul edilen Ahd-i Millî veya Peymân-ı Millî olarak da tanımlanan Misâk-ı Millî Beyannâmmesi yukarıdaki esasa uygun olarak şöyle bir kapsam ihtiva etmektedir:

1. Osmanlı Devleti'nin sadece Arap çoğunluğunun yaşadığı, 30 Ekim 1918 tarihli Mütarekenin imzalanması sırasında işgal altında kalan kısımlarının mukadderatı ahalisinin serbestçe vereceği oylara göre belirleneceğinden adı geçen Mütareke hattının içinde ve dışında dinen, ırken, emelen birleşmiş, karşılıklı sevgi ve fedakârlık hisleriyle dolu, örfî ve içtimaî haklarıyla mahallî şartlara tamamen riayetkâr Osmanlı-İslâm ekseriyetiyle meskûn bulunan kısımların tamamı hakikaten ve hükmen hiçbir sebeple ayrılma kabul etmez bir bütündür.
2. Ahalisi ilk serbest kaldığı zamanda genel oylarıyla anavatana katılmış olan Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan, Batum) için gerektiğinde tekrar genel oya başvurulmasını kabul ederiz.
3. Trakya barışına bağlanan Batı Trakya'nın hukukî durumunun tespiti de orada yaşayanların serbestçe beyan edecekleri oylara göre belirlenmelidir.
4. İslâm hilâfetinin makarrı, saltanatın pâyitahtı ve Osmanlı hükümetinin merkezi olan İstanbul şehriyle Marmara denizinin güvenliği her türlü tehlikeden korunmuş olmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaret ve taşımacılığına açık kalması hakkında bizimle diğer bütün ilgili devletlerin müttefikane verecekleri karar geçerlidir.

¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, Kent Basımevi, Ankara 1981, s. 32.

² Erol Kaya, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1997, s. 432.

5. İtilâf devletleriyle düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılmış olan antlaşma hükümleri çerçevesinde azınlıkların haklarına, civar ülkelerdeki Müslüman ahalinin de aynı haklardan faydalanması şartıyla riayet edilecektir.

6. Millî ve iktisadî gelişmemizin imkân dairesine girmesi ve daha modern bir idareye kavuşmamız için her devlet gibi bizim de gelişme araçlarımızın temininde tam bağımsızlığa ve serbestliğe sahip olmamız hayat ve becamızın esas temelidir. Bu sebeple siyasî, adlî, malî ve diğer gelişmelerimizi engelleyici kayıtlara karşıyız. Tahakkuk edecek borçlarımızın ödenme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

Galip devletlerin barış tekliflerine karşı Osmanlı Parlamentosu'nun cevabı olarak ilân edilen Misâk-ı Millî İtilaf Devletleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İtilâf devletleri 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal etmiş ve Meclis-i Mebusan'ı basarak ileri gelen mebusları ve aydınları tutuklayıp Malta'ya sürmüştür. Ancak Misâk-ı Millî sahipsiz bırakılmamış ve 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan TBMM'nin içinden çıkan Hükümet 18 Haziran 1920'de açıkladığı dış politika ilkeleri doğrultusunda Misâk-ı Millî'ye bağlı kalınacağını tüm dünyaya ilan etmiştir.³

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ertesi günü yaptığı, yakın tarihin panoramasını kapsayan uzun konuşmasında: “*Mütarekenamenin imza olunduğu 30 Teşrin-i evvel 1334 (1918) tarihinde çizdiği hudut, hudud-ı millîdir*” kavramının altını çizer, ardından da:

“Vatanımızın hududu olacak bu hududu ihtimaldir ki, teferruatıyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Bunu: Şark hududuna Elviye-i Selaseyi (Kars, Ardahan ve Batum) dâhil ederek tasavvur buyurunuz.⁴ Garp hududu Edirne'den bildiğimiz gibi geçiyor. En büyük tebeddülât, Güney hududunda olmuştur. Güney hududu İskenderun güneyinden başlar. Halep ile Katma arasından Cerablus Köprüsü'ne muntehi olur bir hat ve Şark parçasında da Musul vilayeti, Süleymaniye ve Kerkük havalisi ve bu iki muntıkayı yekdiğerine kalbeden hat. Efendiler; bu hudut, sırf askeri mülâhazat ile çizilmiş bir hudut değildir, hudud-ı millî'dir.”⁵

24 Nisan 1920 Cumartesi günü yapılan TBMM'nin gizli oturumunda ülkenin iç durumu hakkında bilgi vermek amacıyla tekrar söz alan Mustafa Kemal Paşa, hükümetin genel siyaseti ve hudud-ı millîsi hakkında şunları söylemiştir:

“Efendim mufassal maruzatım meyanında mesaimize saha olan muntkanın hududunu işaret etmiştim, o hudut hudud-ı millîmizdir. Bidayetten şimdiye kadar harice ve dâhile karşı gösterdiğimiz cephede yalnız bu hudut dâhilinde çalışmak olduğumuzu ifade etmiş idim. Hakikatte bütün gayemiz bu hudud-ı millî dâhilindeki milletimizin istirahat etmesini, refahını ve bu hudud-ı millî ile belirlenen vatanımızın bütünlüğünü korumaktan ibarettir.”⁶

Millî Mücadele'nin amacını yansıtan bu cümleler Misâk-ı Millî'nin işaret ettiği sınırların önemini ortaya koymuştur. Her ne kadar sınırlar kesin çizgilerle belirlenmemiş ise de 30 Ekim

³ Hikmet Öksüz, “Atatürk ve İnönü Dönemi Dış Politikaları Üzerine Bütüncül Bir Değerlendirme”, *Türk Yurdu*, S. 300, Ankara 2012, s. 1.

⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C I, s. 29-31.

⁵ Nejat Göyünç, “Musul, Misak-ı Millîye Dahil midir, Değil midir?”, *Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul*, Ankara 1998, s. 48.

⁶ Serdar Sakin, *Misâk-ı Millî'nin Hazırlanışı, Kapsamı ve Tarihsel Değeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2003, s. 148.

1918 tarihi itibariyle *Muhasım orduların işgali altında kalan aksam* ifadesi, Misâk-ı Millî'nin sınırlarını ve mahiyetini tespit etmektedir. *Söz konusu bölgelerin Osmanlı-İslâm ekseriyeti ile meskûn bulunan aksamın Heyet-i Mecmuası hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir bütündür* ifadesi de Misâk-ı Millî çerçevesinde oluşan yüksek kararlılığı ifade etmektedir.⁷ Misâk-ı Millî'nin ortaya koyduğu sınırlar, fizikî olduğu kadar, tarihî, coğrafi ve demografik hususiyetleri de ihtiva etmektedir. Referans noktası ise 30 Ekim 1918 tarihinde ateşkes imzalandığında Türk ordusunun kontrol altında tuttuğu yerlerdir. Yani dört sene süren Büyük Savaş'ın sonunda Türk ordularının koruduğu, İtilâf güçlerinin giremediği yerler şekillenmekte olan Türk Devleti'nin toprakları ve sınırları olacaktı.

Tasvir-i Efkâr gazetesi başyazarı Velid Ebuzyiya 13 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal ile telgraf üzerinden bir mülâkat yapmıştı. Bu mülâkatında çeşitli sorular sormuştur. Bunlardan birisi de *müstakbel hudutlarımız sizce ne olabilir?* şeklinde idi. Bu soruyu Mustafa Kemal Paşa, “...bizce 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi akdedildiği günde fiilen sahip kaldığımız huduttur” diyerek kararlı bir şekilde cevaplamıştır.⁸ Bu diyalogdan yıllar sonra Amerikalı General McArthur ile 1933'te Ankara'da yaptığı bir mülakatta da aynı hususlara dikkat çekmiş ve Misâk-ı Millî'ye yönelik düşüncelerini tekrarlamaktan geri durmamıştır. McArthur “Sizin Türkiye'nin geleceği hakkındaki tasavvurlarınız nedir?” şeklinde bir soru yöneltince Mustafa Kemal Paşa: “Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse Musul, Kerkük ve Adaları geri alacağım. Selanik de dâhil Batı Trakya'yu Türkiye hudutları içine katacağım” şeklinde karşılık vermiştir.⁹ Bu diyalog Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Gazi Mustafa Kemal'in Misâk-ı Millî'ye olan bağlılığını koruduğunu göstermektedir.

Misâk-ı Millî'nin birinci maddesinde güney sınırlarına yönelik olarak “mezkûr hatt-ı mütareke dâhil ve haricinde dinen, irfanen, emelen müttehit” ve “Osmanlı İslam ekseriyetiyle meskûn bulunan” ibareleri yer almaktadır. Bu maddede yer alan “hariç” kelimesinin üzerinde durulması ve düşünülmesi gerekir. Aynı şekilde ikinci ve üçüncü maddelerde vurgu yapılan doğudaki “üç sancak” ve Batı Trakya coğrafyası da tasavvur edilen vatan sınırlarını kapsamaktadır. Burada temel alınan esas Osmanlı-İslâm çoğunluğudur ki; bu da Wilson prensipleriyle uyumludur. Bunun için öncelikle 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı sınırlarının durumuna bakmak elzemdir. Bu da Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte Osmanlı Devleti'nin sınırlarının Batum'u içine alacak şekilde Karadeniz'in doğusuna; Musul-Meyadin hattını izleyerek İskenderun üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaştığını daha doğrusu korunduğunu göstermektedir. Mütareke günlerinde Güney Cephesi'nde: İsmet Paşa Nablus'ta; Ali Fuat Paşa Kilis'te; Mustafa Kemal Paşa Halep yakınlarında Katma denilen yerde ve nihayet Ali İhsan Paşa da Musul'un güneyindedir. Güney sınırlarımız için önem arz eden bu çizgi hep esas alınmış ve bunun adına hudud-ı millî denilmiştir.¹⁰ Kerkük ise *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* adlı eserde de belirtildiğine göre o an itibarıyla sınırlarının dışında kalmaktadır. Bir başka deyişle Kerkük, 31

⁷ Mustafa Öztürk, “Osmanlı Miri Rejiminin Misâk-ı Millî ile Münasebetleri”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1996, s. 191.

⁸ Atatürk, Nutuk, Vesikalar, C III, s. 1084-1086.

⁹ Nuri Köstüklü, “Misâk-ı Millî ve Atatürk'ün Dış Politika Hedefleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Konya 1992, s. 126.

¹⁰ Yılmaz Durmuş, *Misâk-ı Millî'ye Göre Musul*, Konya 1995, s. 38.

Ekim'de ateşkesin uygulamaya konduğu sırada İngiliz kuvvetlerinin eline geçmiş yerler arasındadır. Bu nedenle Misâk-ı Millî metninde yer alan “hariç” kelimesinden Kerkük'ün anlaşılması gerektiği ileri sürülebilir. Nitekim 3 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndaki özel toplantılarda ortaya konulan görüşlere bakıldığında, Misâk-ı Millî'nin güney sınırlarıyla ilgili hükümlerini geniş boyutuyla anlamak kolaylaşmaktadır. Söz konusu oturumlara katılan milletvekilleri bir “*coğrafi vahdet*” kavramından hareket ederek güney sınırlarını belirlemede ve bu sınırın Anadolu'nun Irak'a uzanmış bir kolunu teşkil eden havali dedikleri Birecik, Ayıntap, Maraş, Halep ve Irak'ın kuzeyini içine aldığı söylemektedirler. Ayrıca Misâk-ı Millî hususunda Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey arasında yapılan yazışmalarda da bu durumu görmek mümkündür. Mustafa Kemal Paşanın, Misâk-ı Millî'de mütareke hattının “*haricinde*” kalan memleketlerin ayrılmaz bir bütün olduğu şeklinde yer alan ibarenin açıklanmasını istediği telgrafa Rauf Bey tarafından verilen cevapta şöyle denilmektedir: “*Ahitte esas milliyettir. Mütareke hududu, bu milliyetler hududunu suret-i umumiyyede irae etmek vesilesiyle zikrolunmuştur. Bu suretle Türk olan Süleymaniye ve Kerkük de iddiamıza dâhil oluyor*”.¹¹

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandığında Musul 6. Ordu Kumandanı Ali İhsan Paşa'nın kontrolünde bulunuyordu. İngiliz birlikleri de Musul'un güneyinde Hamam Alil mevkiinde idiler. İngilizler 4 Kasım 1918'de Musul'a doğru ilerlemeye başladılar. Irak'taki İngiliz Ordu Kumandanı General Marshall, Mütarekeyi bilmezden gelerek Musul'u işgal etmek istemiştir. Musul önlerine gelen kuvvetlerin kumandanı General Cassels, Ali İhsan Paşa tarafından şehrin kenarında bir köşkte misafir edilmiştir. Ali İhsan Paşa, Mütarekenin imzalanmış olmasından dolayı ileri harekâtın doğru olmayacağını, yeniden ateşin başlayacağını bunun da Mütarekeyi ihlâl olacağını bildirmiştir. Ali İhsan Paşa, Sadrazam ve Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa ile haberleşmiş; Ahmet İzzet Paşa da Mütarekenin bozulmasına meydan verilmemesi, gerekirse Musul'un tahliye edilmesi talimatını vermiştir. Bunun üzerine İngiliz birlikleri 10 Kasım 1918'de Musul şehrine girmiştir.¹²

Ali İhsan Paşa, Mütareke sırasında Irak'taki 6. Ordunun komutanı olmasının avantajı ile daha ayrıntılı bir sınır tespiti yapmakta ve bunda en ileri Türk kuvvetlerinin bulunduğu yeri kriter olarak almaktaydı ki; bu işgal edilmemiş topraklara karşılık idi. Ona göre, en ileri Türk kıtaları, Halepçe – Süleymaniye – Cemcemal – Taktak – Köysancak - Altınköprü kuzeyinde Kadıhane – Dibeke - Güveyr Köprüsü ve buradan itibaren Büyük Zap Nehri mansabından itibaren kuzeye doğru Dicle doğu tarafı -Hamamali – Adaya – Telafir - Sincar- Habur vadisi -Meyadin - Deyr-i Zor, Reka-Halep kuzeydoğusundan Ahterin hattında bulunmaktaydı. Buna göre Kerkük, İngiliz kuvvetlerinin işgali altındaydı ve dolayısıyla işgal edilmemiş toprakların dışında kalmaktaydı. Daha somut hale getirirsek söz konusu sınır, Lazkiye'nin kuzeyindeki Hanşeyhun'un güneyinden geçerek Deyr-i Zor'a kadar uzanan ve oradan doğuya doğru giderek Musul vilâyetinin Kerkük ve Süleymaniye sancaklarını da içine alan, yine oradan da kuzeye yönelerek İran sınırına kadar ulaşan sınır idi. Bu sınır Fevzi Paşa'ya göre, Türkiye'nin tabii sınırı idi. Nitekim bu sınırları aynen Mustafa Kemal Paşa da Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığına bağlı askeri birimlere gönderdiği

¹¹ Sakin, *agt.*, s. 151-152.

¹² Göyünç, *agm.*, s. 48.

3 Kasım 1918 tarihli bir şifrede ifade etmişti. 16 Ekim 1921'de, Mersin milletvekili İsmail Safa Bey'in İskenderun bölgesinde yoğun Türk nüfusu olup olmadığı yönündeki sorusuna karşılık Mustafa Kemal Paşa: “O başka bir meseledir. Misâk-ı Millîmizde muayyen ve müspet bir hat yoktur. Kuvvet ve kudretimizle tespit edeceğimiz hat, hatt-ı hudud olacaktır”¹³ ifadeleriyle cevap vermiş ve ulusal menfaatlere yönelik ihatalı bakış açısını ortaya koymuştur.

Mustafa Kemal Paşa, bu ekseninde 24 Ekim 1922'de Hakimiyet-i Millîye Gazetesine verdiği demeçte TBMM'nin barış programının Misâk-ı Millî dâhilinde olduğunu söylemiş ve ardından Musul ile ilgili gelen bir soruya “Musul vilayeti millî hudutlarımız içerisinde” şeklinde cevap vererek kesin görüşünü belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa 25 Aralık 1922'de Le Journal gazetesi muhabiri Paul Herriot'a Çankaya'da verdiği mülakatta Musul ile ilgili olarak: “*Musul vilâyetinin millî hudutlarımız içerisinde olduğunu defalarca ilân ettik. Lozan'da bulunan heyetler bunu iyi bilirler. Vatanımızın hudutlarını tayin ettiğimiz zaman büyük fedakârlıklara katlandık. Menfaatlerimize aykırı olmasına rağmen çok barışçı bir tavırla yaklaştık. Artık millî arazimizden en küçük parçasını bile bizden koparmaya çalışmak pek haksız bir hareket olur. Buna kesinlikle müsaade edemeyiz*” diyerek Türk milletinin hassasiyetini en yüksek perdeden ortaya koymuştur.¹⁴

Misâk-ı Millî'nin ikinci maddesinde bahsedilen Doğu sınırlarında nispeten daha kesin ifadeler yer almaktadır. Bu madde içerisinde yer alan ve Brest-Litovsk Antlaşması'yla (3 Mart 1918) anavatana kavuşan üç livada (Kars, Ardahan ve Batum) 14 Temmuz 1918'de plebisit yapılmış idi. Ancak Mondros Mütarekesi'nin 11. maddesinin haksız olarak ve zorla genişletilmesi sonucunda bu üç liva boşaltılmış (31 Ocak 1919) ve buralarda Osmanlı idaresine son verilmiştir.¹⁵

Mondros Mütarekesi'nden sonra 24 Aralık 1918'de Batum, 6 Nisan 1919'dan itibaren de Kars İngilizlerin kontrolüne girmiş; 20 Nisan'da da Gürcüler Ardahan'ı ele geçirmişlerdir. Bu üç sancak Mütareke imzalandığında işgal edilmemiş bir konumdaydılar. 30 Ekim 1918 tarihinde, Kafkas Cephesindeki 9. Ordu ile Azerbaycan ve Dağıstan'daki Kafkas İslâm Ordusu'nun varlığı bölgede bir Türk hâkimiyetini göstermekteydi. Türk kuvvetleri Kuzeybatı İran, Azerbaycan ve Dağıstan'a hâkimdi. Fakat Mondros Mütarekesinin 11 ve 15. maddelerine dayanan İngilizler, 11 Kasım 1918'den itibaren Türk birliklerini harpten önceki Osmanlı-Rus hududuna çekerek Kars, Ardahan ve Batum'u boşaltmaya zorlamışlardır. Böylece 40 yıl sonra Brest-Litovsk Antlaşması ile geri alınan üç sancak, ayrıca Kuzeybatı İran ve Kuzey Kafkasya yeniden boşaltılıyordu.

Bu arada bölgede, Mütarekenin yarattığı endişe sonucunda Türk ahali tarafından 17- 18 Ocak 1919 gecesi, merkezi Kars olmak üzere Cenub-i Garbi Kafkas Hükûmet-i Muvakkata-i Millîyesi kuruldu. Wilson ilkelerini dikkate alarak kurulan bu hükümet, 18 maddelik bir anayasa hazırlamış ve bu anayasanın birinci maddesinde Batum'dan Nahcivan'a kadar olan sınırı barışın sonucuna kadar koruyacağını ilân etmiştir. Ayrıca, Türkiye'den kesinlikle ayrılmayacaklarını da bir maddeyle açıklamışlardır. Buna göre Misâk-ı Millî'nin 2. maddesinde yer alan Elviye-i Selase'nin sınırları Batum'dan Nahcivan'a kadar uzanmakta olup halk oylamasına razı olunacağı ifade edilmişse de bu bölgenin anavatana katılacağından hiç kimsenin bir şüphesi yoktu.¹⁶ Bu

¹³ Mustafa Budak, “Hangi Misak-ı Millî”, *Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı*, Ankara 1998, C I, s. 255.

¹⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C III, s. 78.

¹⁵ Bıyıklıoğlu, *age.*, s. 110.

¹⁶ Budak, *agm.*, s. 257.

hedefler doğrultusunda Kurtuluş Savaşı sırasında söz konusu yerlerin özellikle Elviye-i Selase'nin Türkiye'ye bağlanması için yoğun faaliyetlere devam edilmiştir.

Elviye-i Selase'nin yani Kars, Ardahan ve Batum'un, millî sınırlar içinde düşünüldüğünü destekleyen çok sayıda belge ve kaynak bulunmaktadır. Örneğin TBMM Gizli Celse Zabıtlarında bulunan kayıtlara göre, TBMM'nin 21 Mart 1921 tarihli gizli oturumunda Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve Sovyetler Birliği ile ilgili ilişkilerimiz tartışılmıştır. Bu arada, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere birçok milletvekili, Batum'un da Misâk-ı Millî'nin dâhilinde yer aldığı ve Türkiye sınırlarının içinde kalması gerektiği hususunda hararetli konuşmalar yapmıştır. Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Paşa, İngilizlerin Mütareke gereğince boşalttığımız yerlerden Kars'ı Ermenilere, Ardahan'ın bir kısmını Gürcülere, bir kısmını da Ermenilere teslim ettiğini ve İngiltere'nin takip ettiği siyasetin bizim etrafımızda bir düşman çemberi oluşturmak suretiyle hayat-ı milliyemizi boğmaktan ibaret olduğunu açıklamıştır. Bunlara ilave olarak Gürcülerin Ardahan ve Artvin'i vereceklerini ancak Batum'dan çekilmek istemediklerini, Batum için plebisit önerdiklerini söylemiştir. Askerî gücümüzün de Misâk-ı Millî dâhilinde olan bu yerleri almaya yeterli olduğunu ama kan dökmeksizin, barış yoluyla neticeye ulaşmayı tercih ettiklerini bildirmiştir. Buna ilâveten: “*Bizim eskiden beri kabul ettiğimiz Misâk-ı Millî hudutlarımız vardır. Bu hudutları muhafaza edeceğiz. Oradaki ahalinin hemen hepsi kalben bizimle beraberdir...*” sözleriyle takip edilen politikanın esasını Misâk-ı Millî sınırlarımızın korunması prensibinin teşkil ettiğini vurgulamıştır. Konu üzerinde konuşan Mustafa Kemal Paşa, Elviye-i Selâse'nin Misâk-ı Millî kapsamında yer aldığını, dolayısıyla söz konusu sancakların ülkemize katılması için öncelikle barış yollarının deneneceğini, ancak netice alınmazsa güç kullanılabileceğini şu sözlerle açık bir dille ifade etmiştir:

Misâk-ı Millîmiz ve hudud-ı millîmiz dâhilinde olduğunu iddia ettiğimiz Elviye-i Selâse'de ahalinin genel oylarına başvurmak suretiyle Elviye-i Selase'yi almak istiyoruz veyahut herhangi bir şekilde bir fikrimizi azami surette temin etmek istiyoruz. Binaenaleyh almak istiyor isek alınacak zaman bu defadır; alınacak an bu dakikadır. Sulh ile alınır; sulh ile alınmazsa bittabi cebren alınır. Savaşmak için ne yapmak lâzımsa yapacağız. Çünkü her zaman arz edildiği üzere Büyük Millet Meclisimizin takip ettiği siyaset savaş siyaseti değildir; menfaatlerimizi temin etmektir. Misâk-ı Millîmizde Elviye-i Selase bizindir diyoruz. Vereceğiniz karar bunu gerçekleştirmektir. Onu düşününüz, ona karar veriniz; Heyeti Vekile tatbik edecektir.

Hariciye Vekili Ahmet Muhtar Bey, Lazistan Milletvekili Ziya Hurşit Bey, Sinop Milletvekili Hakkı Hami Bey, Lazistan Milletvekili Abidin Bey yaptıkları konuşmalarda Batum, Kars, Ardahan, Artvin, Acara ve diğer yerleşim bölgelerinde nüfus çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturduğunu, ayrıca buraların Misâk-ı Millî kapsamında bulunduğunu, dolayısıyla Misâk-ı Millî gereğince söz konusu yerlerin tamamıyla alınmaları gerektiğini ateşli sözlerle savunmuşlardır. Bu konuşmalardan sonra yeniden söz alan Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, Misâk-ı Millî'ye muhalif bir barışı kabul edemeyeceğini, Londra'ya barış görüşmelerinde bulunmak üzere gönderilen temsilcilere de bu yönde direktifler

verildiğini, Gürcülerin Ardahan ve Artvin'i iade edeceklerini, Batum'da plebisitin yapılması ve Misâk-ı Millî hükümlerinin korunması şartıyla barış taraftarı olduğunu ifade etmiştir.¹⁷

Kars havalisinde de aynı düşünce hâkimdi. Kâzım Karabekir Paşa 15 Aralık 1920 tarihli şifre telgrafında Kars bölgesinde seçimlerin yapılıp yapılmayacağını sormuş, bunun üzerine Heyet-i Vekile 17 Ocak 1921'de bir toplantı yapmış ve bu toplantıda Kars ve havalisinin anavatana iltihak edildiğini dolayısıyla TBMM'de bu havalî mümessillerinin de bulunması gerektiğini, bu sebeple seçimlerin nüfusa göre yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu kararla Kars'ın millî sınırlar içinde sayılması gerektiği bir kez daha vurgulanmış oluyordu.¹⁸

Sınırlarla ilgili olarak Misâk-ı Millî'nin üçüncü maddesinde Batı Trakya'nın durumu ele alınmıştı. Bu bölgenin durumunun halkının vereceği oylarla kesinlik kazanması öngörülmüşse de asıl sonuç İtilaf Devletleri ile yapılacak barışa bağlıydı. Zira 29 Eylül 1913 tarihli Osmanlı-Bulgar Barış Antlaşması ile Batı Trakya Bulgaristan'a bırakılmıştı fakat Büyük Harp'ten sonra burasının Bulgarların elinden alınacağı anlaşılınca 10 Kasım 1918'de bir grup Batı Trakyalı bir Batı Trakya Komitesi kurmuştu. Bu komitenin amacı, Batı Trakya olarak niteledikleri Bulgar idaresindeki Meriç ile Mesta Karasu arasındaki topraklarla birlikte Mesta ve Ustruma nehirleri arasındaki bölgeyi (Kavala, Drama ve Serez) de kurtarmaktı. Osmanlı Meclis-i Mebusan üyeleri, muhtemeldir ki, Paris Barış Konferansı'na sunulan 23 Haziran 1919 tarihli resmi muhtıraya uygun bir şekilde, yine Wilson ilkelerine güvenerek Misâk-ı Millî Beyannâmesi'ne Batı Trakya ile ilgili bir madde konulmasını sağlamışlardı. Misâk-ı Millî Komisyonunda görev yapmış olan Yusuf Kemal Bey'e göre bundaki amaç; Batı Trakya'nın kaderini Doğu Trakya ile birlikte düşünerek onun da kurtuluşunu sağlamaktı. Yani, Misâk-ı Millî Beyannâmesi'nde Batı Trakya ile ilgili hüküm, nihai olarak ve halk iradesine bağlı kalarak bu bölgenin Türkiye'ye katılmasını sağlamaktı. Fakat bu yöntemle sonuca ulaşamadı ve Lozan Barış Konferansı'nda Meriç Türkiye'nin batı sınırı kabul edildi.¹⁹ Batı Trakya'da plebisit formülünün uygulanamamasının nedeni Türkiye'nin 1914 sınırlarının ötesine geçeceği endişesiydi. Bu nedenle İngilizler ve müzakere masasındaki Yunan, Sırp, Hırvat, Sloven ve Romen temsilciler bu bölgede halkoyuna müracaat edilmesinin kaosa yol açacağını ileri sürerek Türk talebini kabul etmemişlerdir.²⁰

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında diyebiliriz ki Misâk-ı Millî hudutları Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından daima ön planda tutulmuştur. Bu ilgi Lozan'da da devam etmiştir. Fakat uluslararası antlaşmaların müzakerelerinde talep edilenlerin gerçekleştirilebilmesi için çoğu zaman geçerli argümanlara sahip olmak yeterli değildir. Siyasî, askerî ve ekonomik bakımdan da güçlü olmak gerekmektedir. Bu yüzden o günkü şartlar içinde verilen büyük mücadelelere rağmen Misâk-ı Millî sınırlarımıza dâhil olduğu halde Batı Trakya, Batum ve Musul yeni çizilen sınırlarımızın dışında kalmıştır.²¹

¹⁷ İlker Alp, "MisakıMillî", *MisakıMillî ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu*, Ankara 2012, s. 206-208.

¹⁸ Sakin, *agt.*, s. 159.

¹⁹ Budak, *agm.*, s. 257-258; *Atatürk'ün Millî Dış Politikası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, C I, s. 398.

²⁰ Hikmet Öksüz, "Misak-ı Millî: Bir Reel Politik Yansıması", *Yeni Türkiye Misâk-ı Millî Özel Sayısı*, Ankara 2017, s. 690.

²¹ Sakin, *agt.*, s. 159.

Misâk-ı Millî Haritası

Kanaat Kütüphanesi tarafından Hilal Matbaası'nda bastırılan bu harita 68x100 cm ebatlarındadır. Ölçeği 1: 2.250.000'dir. Ayrıca harita üzerinde demiryolları, ticaret limanları, yapımı devam eden yollar ve yol projeleri ile haberleşme noktalarını gösteren hatlar ve işaretler bulunmaktadır. Tarihsizdir.

Misâk-ı Millî belgesine dayanılarak hazırlanan Misâk-ı Millî Haritası'nda İskenderiye-Port Said hizasına kadar olan bugünkü Suriye, Lübnan, Filistin ve Irak toprakları kapsama alanına alınmıştır. Ayrıca Adalar, Kıbrıs ve Batum da Türkiye'nin sınırları içinde gösterilmektedir. Ancak meydana gelen siyasî gelişmeler bu hedeflere tam olarak ulaşılmasını engellemiştir.

Batum, 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Gürcistan'a bırakılmıştır. San Remo Konferansı, Lübnan ve Suriye'yi Fransa manda yönetimine vermiştir (Nisan 1920). Fransa daha sonra Büyük Lübnan Devleti'nin kurulduğunu ilân etmiştir (Eylül 1921). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilâfnâmesi'yle yeni bir sınır çizilerek Suriye ve Lübnan'ın Fransa'ya bırakıldığı kabul edilmiştir. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile Osmanlı Devleti tasfiye edilirken Misâk-ı Millî sınırları içinde gösterilen Irak, Filistin, Kıbrıs, Ege Adaları ve Batı Trakya da Türk Devleti sınırları dışında bırakılmıştı. Bu antlaşmadan sonra 23 Haziran 1939'da özel statü ile Fransız yönetimine verilen Hatay Türkiye sınırlarına katılan tek bölge olmuştur.

Meclis-i Mebusan'da kabul edilen ve meclis tutanaklarında kayıtlı bulunan Misâk-ı Millî metninde Mütareke çizgisinin "içinde ve dışında" kalan toprakların bölünmez bir bütün olduğu yazıldığı halde konuyla ilgili eserlerin çoğu "dışında" kelimesine yer vermemekte ve bugünkü sınırların Misâk-ı Millî sınırları olduğu şeklinde yanlış bir kanaatin oluşmasına sebep olmaktadır. Aslında Misâk-ı Millî'de hedef geniş tutulmuş, fakat şartlar gereği bir kısmı gerçekleştirilememiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya ait beyanatlardan da anlaşılmaktadır ki sınırların çizilmesinde esas olan kriter askerî düşünceler değil tarihî, sosyolojik ve kültürel hususlardır. Millî sınırlar içinde yaşayan Türkler hâricindeki Müslüman unsurlar da müşterek geçmiş ve değerlerin birbirine kenetlediği kardeş milletler olarak görülmekte ve bu unsurların millî sınırların ayrılmaz birer parçası olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Alp, İlker, “MisakıMillî”, *MisakıMillî ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu*, Ankara 2012, s. 169-247.

Atatürk, *Nutuk, Vesikalar*, C III.

Atatürk'ün Millî Dış Politikası, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, C I.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C I-III.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, Kent Basımevi, Ankara 1981.

Budak, Mustafa, “Hangi Misak-ı Millî”, *Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı*, Ankara 1998, C I, s. 253-260.

Durmuş, Yılmaz, *Misâk-ı Millî'ye Göre Musul*, Konya 1995.

Göyünç, Nejat, “Musul, Misak-ı Millîye Dahil midir, Değil midir?”, *Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul*, Ankara 1998, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s. 47-50.

Kaya, Erol, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1997.

Köstüklü, Nuri, “Misâk-ı Millî ve Atatürk'ün Dış Politika Hedefleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Konya 1992, s.123-127.

Küçük, Cevdet, “Misâk-ı Millî”, *TDVİA*, C 30, 2005, s. 173-175.

Öksüz, Hikmet, “Atatürk ve İnönü Dönemi Dış Politikaları Üzerine Bütüncül Bir Değerlendirme”, *Türk Yurdu*, S. 300, Ankara 2012, s. 51-56.

Öksüz, Hikmet, “Misak-ı Millî: Bir Reel Politik Yansıması”, *Yeni Türkiye Misâk-ı Millî Özel Sayısı*, Ankara 2017, s. 680-693.

Öztürk, Mustafa, “Osmanlı Miri Rejiminin Misâk-ı Millî ile Münasebetleri”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1996, s. 186-192.

Sakin, Serdar, *Misâk-ı Millî'nin Hazırlanışı, Kapsamı ve Tarihsel Değeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2003.